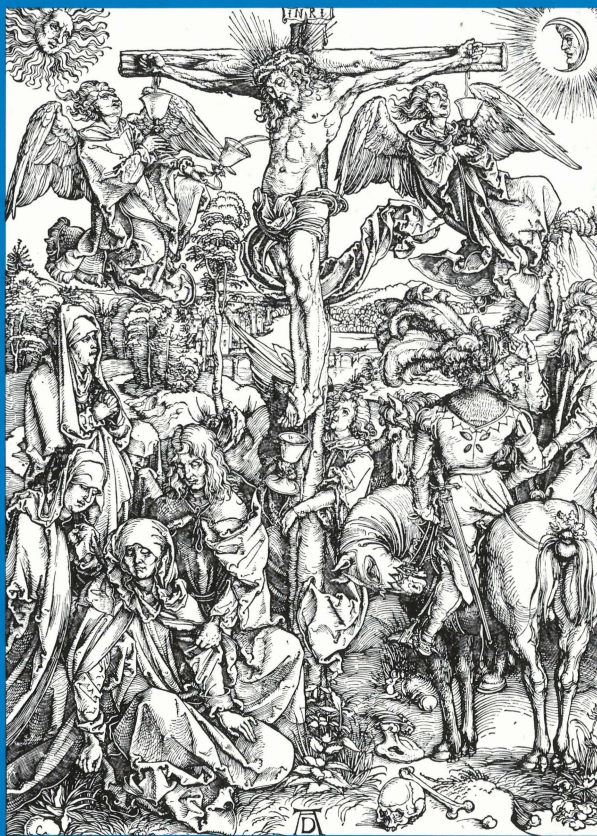

TEOL- *information*

Nr. 6. September 1992

Det teologiske Fakultet
Københavns Universitet

Indholdsfortegnelse

Kontakt	4
Siden sidst Af dekan professor Jens Glebe-Møller	5
Feltarbejde i Nigeria Af lektor Niels Kastfelt	7
Saul- og Davidhistorierne som hellenistisk historiografi Af lektorvikar Frederick H. Cryer	15
Temadag om nytestamentlig teologi Af professor Mogens Müller	19
Forskningsplanlægning 1992-1996	21
Teologi som kvindefag? Af lektor Lone Fatum	28
Køn ved fakultetet Af dekan professor Jens Glebe-Møller	33
Bernard Lonergan og evangelisk fundamentalteologi Af stipendiat Kirsten Busch Nielsen	34
Paul Ricouers filosofi i dansk teologisk sammenhæng Af stipendiat Carsten Pallesen	39
Kalender for efterårssemestret 1992	45

Kontakt

TEOL-information udgives af Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, henholdsvis den 1. februar og den 1. september.

TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Ønsker man at få bladet tilsendt, skal henvendelsen rettes til:

Birthe Andersen,
Teologisk Fællesafdeling,
Købmagergade 44-46, 4. sal,
1150 København K.
Tlf. 33 15 28 11, lok. 277.

Ansvarshavende redaktør:
Dekan Jens Glebe-Møller.
Redaktionskomite:
Lone Fatum, Joakim Garff
og Lauge O. Nielsen.
Lay-out og sats: Religionspædagogisk Center.
Tryk: Special-Trykkeriet i Viborg A/S.
Artikler, der offentliggøres i
TEOL-information, kan citeres
med angivelse af kilde.
Oplag: 2500.

*Forside: Albrecht Dürer, Die grosse Passion
Christus am Kreuz. Nürnberg 1497-98*

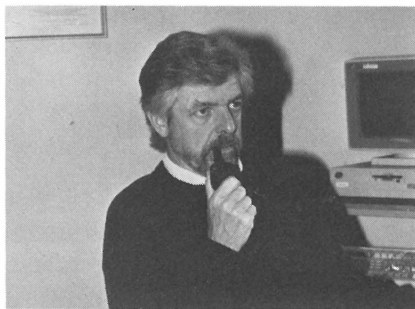
Siden sidst

*Af dekan professor Jens Glebe-Møller
Institut for Systematisk Teologi*

Siden sidst er der sket mangt og meget i Fakultetets liv. Jeg må først fortælle det sørgelige, at lektor Paul Müller er afdøet ved døden efter længere tids sygdom. Han var en god kollega og internationalt kendt som forsker. Vi vil mindes ham.

Så har vi sagt farvel til professor Eduard Nielsen efter mange års tro og fortjenstfuld tjeneste som forsker og underviser i Det gamle Testamente. Til hans efterfølger har vi indstillet George Thompson, som kommer fra USA, men først vil tiltræde sit embede til næste år.

Vi har kaldet vor hidtidige forskningsprofessor Holger Bernt Hansen, som fra 1. juli er ansat som professor i teologi med 3. verdens kirkehistorie og Afrika-studier som særligt område. Kaldelsen - dvs. ansættelse uden forudgående opslag - hænger sammen med vor tidligere omtalte sammenkobling med Centret for Afrika-studier. Og begge ansættelser er illustrationer af, at også Det teologiske Fakultet er på forkant af den

»internationalisering«, som der tales så meget om i disse år. Den viser sig også i, at vi har kunnet høre på en række gæsteforelæsere i semestrets løb. Jeg skal blot nævne, at en af de førende amerikanske teologer, professor David Tracy fra Chicago Divinity School, gæstede os i slutningen af marts.

Men selv om vi er internationale, har vi naturligvis ikke glemt det nordiske. Fem lærere fra Fakultetet gæstede i foråret Det teologiske Fakultet i Helsinki og underviste og holdt seminarer igennem en uge. Og Fakultetet var i maj vært for en meget vellykket konference for de nordiske teologiske dekaner, hvor vi blandt meget andet blev enige om at udvide samarbejdet

omkring uddannelsen af vore forskerstuderende. Et tredje nordisk arrangement var den temadag, som Institut for Bibelsk Eksegese foranstaltede i maj over emnet »nytestamentlig teologi«. Her forelæste bl. a. professor Halvor Moxnes fra Oslo og professor Heikki Räisänen fra Helsinki.

På den indre front har vi holdt et lærerseminar med næsten fuld tilslutning og drøftet vore fælles faglige og økonomiske anliggender. Ikke mindst økonomien volder os bekymringer, som jeg allerede skrev om i forrige nummer. Vi har desværre måttet tage skridt til at gennemføre den første reduktion af lærerstaben og sekretærstaben. Det er bittert, for ikke at sige tragisk, at et studium som det teologiske, der i den grad kalder på fordybelse og eftertanke, også må være underlagt de moderne produktivitetskrav. Men stadigvæk går vi på med krum hals og præsterer, hvad vi overhovedet kan. Tre ph.d.ere (som det nu skal staves - det var

faktisk lettere at skrive licentiater som i gamle dage) er det blevet til siden sidst. Kirkeretten, som er under stadig opbygning, blev drøftet på et to-dages seminar i maj. Og henad vejen aflægger de studerende i stort tal deres eksaminer, og kandidaterne forlader det grønne bord. Vi har også, for første gang i umindelige tider, holdt en afslutningshøjtidelighed for vore teologiske kandidater. Den fandt sted - med taler og musik - i Universitetets traditionsrige festsal.

Uden for murene i Købmagergade deltager Fakultetet med lærere og studerende i både den kulturelle og kirkelige debat. Og det er for os mere end en formalitet, når Fakultetet tre gange på rad har været repræsenteret ved bispesielser i Ålborg, Ribe og København. Hvad vi ellers forsker og underviser i inden for murene, giver dette nummer af TEOL-information som sædvanlig en række eksempler på.

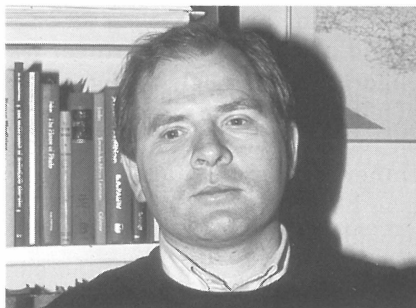
Feltarbejde i Nigeria

Af Niels Kastfelt
Institut for Kirkehistorie

I

Den franske sprogforsker Pierre Alexandre afsluttede for nogle år siden en bog om afrikanske sprog med et kapitel, der havde overskriften »Join linguistics and see the world«. Noget lignende kunne man føle sig fristet til at sige om studiet af kristendommen i det moderne Afrika. Uanset hvilke motiver man i øvrigt måtte have, har man med dette emne gode muligheder for at komme ud og se verden! Baggrunden er, at det i dag er almindeligt, at udforskning af de fleste emner inden for moderne afrikansk kristendom kræver, at man opholder sig kortere eller længere tid i Afrika for at indsamle materiale.

Tidligere lå hovedvægten i forskningen på de europæiske og amerikanske missionsselskaber, og derfor anvendte missions- og kirkehistorikere som regel kun det skriftlige kildemateriale, som stammede fra missionsselskaberne selv. Siden 2. verdenskrig og især inden for det sidste par årtier er det imidlertid blevet mere og

mere udbredt, at forskere også anvender mundtligt kildemateriale, der er indsamlet i Afrika. Dette hænger først og fremmest sammen med det perspektivskift, som fandt sted i Afrikaforskningen i 1950'erne og 1960'erne, og som groft sagt gik ud på at udskifte en overvejende euro-centrisk med en overvejende afro-centrisk synsvinkel. Inden for studiet af kristendommen skiftede hovedinteressen fra de vestlige missionsselskaber til de afrikanske kirker, fra vestlig missionshistorie til afrikansk kirkehistorie (om dette se også Holger Bernt Hansens artikel »Den tredje verdens kirkehistorie: Profil og perspektiver« i *Teol-Information*, nr. 4, 1991).

Indsamling af kildemateriale ved hjælp af feltarbejde adskiller sig på forskellige måder fra f.eks. arkivarbejde. Den vigtigste forskel er, at man under et feltarbejde arbejder direkte sammen med de mennesker, som man studerer, hvilket gør kildeindsamlingen til en personlig situation, som man ikke oplever under et arkivarbejde. I denne artikel vil jeg på baggrund af mine egne erfaringer fra Nigeria belyse nogle vigtige sider af feltarbejdet som metode. Udover en indledende præsentation af de emner, jeg har arbejdet med, vil jeg især beskrive feltarbejdets og feltarbejderens placering i det lokale samfund samt den kombinerede brug af mundtlige og skriftlige kilder.

II

I en årrække har jeg studeret kristendommens historie i en nogle lokalsamfund i Nordnigeria i det 20. århundrede. Udgangspunktet har været det danske missionsselskab Dansk Forenet Sudan Mission, hvis missionærer har arbejdet i Nigeria siden 1913 og stadig gør det. Jeg har indtil videre koncentreret mig om to hovedemner: for det første kristendommens indførelse blandt Bachamafolket mellem 1913 og 1940, og for det andet de lutherske kirkers rolle i den politiske udvikling i Nordnigeria i 1940'erne og 1950'erne. Som grundlag for disse undersøgelser har jeg anvendt forskellige grupper af kil-

der: Dansk Forenet Sudan Missions arkiver, nigeriansk og engelsk arkivmateriale fra den engelske koloniadministration i Nigeria, privatarkiver i England samt mundtligt materiale indsamlet på feltarbejde i Nigeria.

Når man under et feltarbejde indsamler mundtligt kildemateriale om historiske forhold, må man samtidigt kende det nutidige samfund grundigt. Når jeg vil undersøge kristendommens historie hos Bachamafolket, må jeg også vide noget om deres nutidige religiøse, kulturelle og almindelige samfundsmæssige forhold. Uden en bred viden om deres såvel nutidige som historiske kultur er det ikke muligt at anvende det mundtlige materiale kritisk. De mundtlige udsagn er en del af nutiden og er påvirket af informanternes nutidige liv, som igen er delvist præget af fortiden. Nutiden bliver en del af fortiden og fortiden en del af nutiden. Hvad de mundtlige kilder angår, er den nutidige situation altså kildernes ophavssituation, som man må kende for at kunne bedømme dem kildekritisk.

Under et feltarbejde har man et tæt samarbejde med sine informanter. I mit feltarbejde har jeg især haft forbindelse med to grupper af informanter: i undersøgelsen af kristendommens indførelse hos Bachamaerne har mine informanter især været ældre Bachamaer, som husker tiden fra om-

kring 1. verdenskrig, hvor missionsarbejdet blev indledt af missionsæren Niels Høegh Brønnum. I analysen af kirker og politik i 1940erne og 1950erne har jeg arbejdet med andre informanter, nemlig de nigerianere fra den lutherske kirke, som var toneangivende i de nye politiske partier efter 2. verdenskrig. Disse mænd tilhører i dag eliten og har højtstående embeder inden for kirken, politik, hæren, forretningslivet, statsadministrationen, universiteterne osv. Informanterne adskiller sig altså klart i social henseende, men de har to afgørende træk til fælles: de er alle lutheranere, og de kommer alle fra Bachamafolket, og dermed er de alle informanter, som jeg kan arbejde med i mine undersøgelser.

Udover at indsamle materiale til kirkehistoriske undersøgelser har jeg løbende erhvervet materiale om aktuelle religiøse og politiske forhold. Disse er som nævnt nødvendige for at kunne bedømme nutidige udsagn om fortiden, men de er også spændende i sig selv. Mange af disse emner fører til separate undersøgelser af aktuelle forhold inden for den lutherske kirke, af kirkernes forhold til den politiske udvikling, af forholdet mellem kristne og muslimer osv. Da jeg sidst var på feltarbejde i 1991, dumpede jeg midt ned i endnu et af de meget voldelige sammenstød mellem kristne og muslimer, som

er kommet til at høre til dagens orden i Nigeria i løbet af de sidste 10 år. Under mit ophold fandt de religiøse sammenstød sted i byerne Katsina og Bauchi, og jeg benyttede så lejligheden til at indsamle oplysninger om disse sammenstød fra aviser, interviews, regeringsrapporter m.m. Dette materiale kan jeg så senere anvende til forskning og undervisning.

III

Når man udfører sin forskning i et nutidigt samfund blandt levende mennesker, bliver man naturligvis personligt inddraget i det samfund, man opholder sig i. Man skal indsamle sit materiale fra de mennesker, som man bor iblandt, og de bestemmer, om man får noget at vide eller ej.

Foruden meget andet er feltarbejdet også et magtforhold. To parter står over for hinanden, feltarbejderen og informanterne. I fællesskab skal de finde ud af, hvilke og hvor mange oplysninger der skal passere mellem dem. Da feltarbejdet som metode begyndte at blive anvendt af etnografer i 1930erne, fandt det sted i en kolonial situation, hvor feltarbejderne ofte kom fra det samme europæiske land, som havde koloniseret det område, som feltarbejderne studerede. Det er derfor blevet hævdet - og naturligvis ofte med god ret - at feltarbejdet var en del af det koloniale magtsystem, og at feltarbejderne bidrog til at frem-

bringe viden, som kolonimagten kunne anvende til at kontrollere de afrikanske befolkninger. Der er som sagt sikkert meget om dette, men opfattelsen er alligevel for simpel. Først og fremmest overdri- ver den europæernes magt og afri- kanernes afmagt i kolonitiden. Den erfaring, som mange feltarbej- dere har gjort i nyere tid, gjaldt givetvis også i kolonitiden, nemlig at afrikanske informanter fortalte feltarbejderne nøjagtigt det, de havde lyst til og intet andet. Et feltarbejde skal som sagt nok bedst opfattes som en forhandlingssitua- tion, hvori to parter har noget at tilbyde og at opnå fra hinanden. Informanterne kan tilbyde viden, og feltarbejderen kan tilbyde at skrive om informanterne.

Man kan møde - og mødte mås- ke især for nogle år siden - den opfattelse, at vestlige feltarbejdere tiltvinger sig adgang til et afri- kansk samfund for af egoistiske grunde at udforske emner, som den lokale befolkning måske slet ikke er interesseret i at få udforsket. Der er imidlertid ingen tvivl om, at det ofte forholder sig modsat. For det første kan ingen feltarbejder komme ret langt uden den lokale befolknings medvirken, og for det andet har mange afrikanere en egeninteresse i, at en vestlig for- sker slår sig ned blandt dem, stu- derer dem og skriver om dem. At blive beskrevet i videnskabelig lit- teratur kan give prestige og kan

f.eks. anvendes af en etnisk gruppe i dens konkurrence med andre et- niske grupper, hvad jeg kan belyse med nogle eksempler fra mit eget feltarbejde.

I den del af Nordnigeria, hvor jeg arbejder, har der længe været konflikter mellem muslimer og ik- ke-muslimer, såvel kristne som folk der praktiserer de lokale nige- rianske religioner. Muslimerne har siden begyndelsen af det 19. århundrede forsøgt at udbrede islam over så store dele af Nordni- geria som muligt, og omvendt har de ikke-islamiske folk bekæmpet islamiseringen. Da de danske mis- sionærer begyndte at arbejde blandt Bachamaerne og andre folk i området efter 1913, blev de opfat- tet som mulige allierede i kampen mod muslimerne. Foruden meget andet blev den kristne mission også opfattet som en platform for modstand mod muslimerne og mod de overvejende islamiske Fulani- og Hausafolk. Disse gamle religiø- se og etniske konflikter lever i bed- ste velgående i dag og har fået di- rekte betydning for, hvorledes min forskning om kristendommens hi- storie er blevet opfattet. For de fleste kristne inden for den luther- ske kirke er det f.eks. vigtigt, at der bliver skrevet om dem og om deres kirkes historie, fordi de dermed bli- ver mere synlige i et Nordnigeria, som ifølge det islamiske flertals of- ficielle fremstillinger er islamisk territorium. Forskningen får altså

en direkte politisk-religiøs betydning, fordi den bliver anvendt i en lokal konflikt.

I andre tilfælde kan der være lokal uenighed om, hvilke grupper jeg bør studere. Jeg har koncentreret mig om Bachamafolket på bekostning af de andre etniske grupper, som den danske Sudanmission også har arbejdet blandt. Den første missionsstation blev oprettet blandt Bachamaerne, og lige siden har missionens hovedkvarter ligget i Bachamabyen Numan. Det har blandt andet betydet, at der findes langt mere kildemateriale om Bachamaerne end om de andre folk i missionens arkiver. Der er derfor god forskningsmæssig grund til at koncentrere sig om Bachamaerne.

Min koncentration om Bachamaerne har ført til kritik fra kristne fra andre etniske grupper. De har kritiseret mig for kun at studere Bachamaerne og for at ignorere kirkerne hos de andre etniske grupper. Dermed mener de - og de har de helt ret i - at jeg bidrager til at favorisere Bachamaerne og til at fremme deres stilling i kirken, hvor etniske konkurrenceforhold spiller en stor rolle. De kristne Bachamaer opfatter situationen på helt samme måde. De mener, at det er den naturligste sag af verden, at en dansk forsker koncentrerer sig om netop dem. Ligesom de fleste andre mennesker i verden synes de, at de selv er meget interessante

og derfor også må være det for andre, og derudover kan forskningsmæssig opmærksomhed tjene deres interesser inden for kirken og det lokale samfund, hvor den lutherske kirke spiller en stor rolle. På den måde kommer jeg til at give et beskedent bidrag til den udvikling, som missionærene oprindeligt satte i gang: de begyndte deres arbejde blandt Bachamaerne og gav dem dermed en dominerende plads i kirken, og denne plads bidrager jeg i det små til at befæste ved at lade min forskning samle sig om dem.

Der kan ikke blot være lokal uenighed om, hvem jeg skal studere, men også hvad jeg skal studere, og hvordan resultaterne skal formidles. Når man som forsker studerer levende mennesker, har man ofte en dobbelt loyalitet: på den ene side skal man i sit valg af forskningsemne og publikationsform tage hensyn til den videnskabelige verden og dens bevilgende myndigheder, som man selv er en del af. På den anden side skal man tage hensyn til de mennesker, som man studerer, og som måske mener, at man burde undersøge andre emner end dem, man selv er interesseret i. Man kan altså komme i et dilemma mellem akademiske karrierehensyn og hensynet til informanterne. Ofte er der dog ikke noget modsætningsforhold mellem de to hensyn. Det interessante er imid-

lertid, når der opstår modsætninger.

Som et eksempel på modsætninger kan jeg nævne, at kristne Bachamaer adskillige gange har fortalt mig, at det, jeg skriver om kirkens historie, da kan være udmærket og værdifuldt. De er imidlertid langt mere interesserede i at få adgang til alt det dansksprogede kildemateriale, som missionærerne har efterladt sig, og som i dag findes i Danmark. En aften i februar 1987 havde jeg f.eks. et større skænderi med en kristen Bachama - en major i den nigerianske hær - som angreb mig kraftigt, fordi jeg efter hans mening skulle lade være med at skrive videnskabelige afhandlinger om Bachamaernes kristendom. I stedet skulle jeg oversætte og udgive alt det danske kildemateriale, så Bachamaerne selv kunne få adgang til dette værdifulde materiale om deres egen fortid. Her som i så mange andre tilfælde i Afrika er man i den urimelige situation, at europæere har lettest adgang til materiale om afrikaneres fortid, fordi det ligger i europæiske arkiver og biblioteker, som kun få afrikanere har adgang til. Den pågældende Bachama opfordrede de omkringstående Bachamaer til at nægte at samarbejde med mig, hvilket de dog ikke ville gå med til. Jeg gav selv et vævende svar og fortalte, at jeg da faktisk i mange tilfælde havde kopieret og oversat dansk kildemate-

riale og taget det med til Nigeria. Dette kunne dog ikke skjule, at der var et dybt modsætningsforhold mellem den pågældende Bachama og mig. For ganske vist var jeg helt enig med ham om, at Bachamaer bør have adgang til det danske kildemateriale, men jeg var ikke indstillet på selv at bruge al den tid, som et sådant oversættelsesarbejde ville kræve. Af hensyn til min videnskabelige verden og mine egne interesser ville, og vil, jeg foretrække at analysere materialet i stedet for kun at oversætte og udgive det, hvilket da i øvrigt også er, hvad jeg får min løn for.

Når dette er sagt, skal det dog også understreges, at sådanne konfrontationer hører til undtagelserne og overskygges af, at de fleste kristne Bachamaer er interesserede i, at der bliver skrevet om dem - også inden for den vestlige videnskabs rammer - både fordi de er interesserede i at få noget mere at vide om deres egen historie, og fordi de tjener deres egne lokale interesser.

IV

De undersøgelser af kristendommens historie i Nordnigeria, som jeg har foretaget, bygger som nævnt både på skriftligt og mundtligt kildemateriale, indsamlet i henholdsvis arkiver og på feltarbejde. Kombinationen af mundtligt og skriftligt kildemateriale i en kirkehistorisk undersøgelse rummer særlige metodiske træk, som

jeg vil belyse med nogle eksempler. Hvad det skriftlige materiale angår, vil jeg tage udgangspunkt i Sudanmissionens arkiver, som jeg havde gennemgået, inden jeg første gang udførte feltarbejde.

Ved at studere arkiverne inden jeg tog på feltarbejde, opnåede jeg en stor forhåndsviden om de lokale kirker og det omgivende samfund. Denne forhåndsviden var med til at forme mit billede af og mine forventninger om de mennesker og det samfund, som jeg skulle studere under feltarbejdet. Dette er naturligvis ikke nødvendigvis en fordel, fordi det kan styre forskningsprocessen i bestemte retninger, hvorved andre overses, men det er dog et problem, som normalt rettes op under selve feltarbejdet.

Forhåndsviden fra arkiverne kan på mange måder være en stor fordel før og under et feltarbejde. For det første gav det mig mulighed for at opstille et kronologisk skelet af den kirkehistoriske og alment historiske udvikling, således at jeg havde et godt udgangspunkt for at stille gode spørgsmål til informanterne. For det andet kunne jeg på forhånd identificere bestemte informanter, som jeg ville interviewe, fordi jeg fra arkiverne vidste, hvem der havde været med i hvilke begivenheder. For det tredje kunne jeg på forhånd indkredse bestemte forskningsemner, som jeg ville spørge informanterne om, selv om dette naturligvis indebar risiko for,

at jeg lod missionærkilderne og ikke mine informanter styre feltarbejdet. Men her som i de andre ovenstående eksempler skal forhåndsviden kun betragtes som en indledende hjælp. Når man først er i gang med selve feltarbejdet ændres perspektivet, og interviews og problemstillinger bliver nu i langt højere grad formet af de lokale informanter. For det fjerde kan arkivmateriale anvendes til at bedømme værdien af de mundtlige oplysninger, som man indsamler under feltarbejdet. Et tilbagevendende problem ved mundtligt materiale er f.eks. kronologien: det er ofte vanskeligt at fastslå de nøjagtige tidspunkter for de begivenheder, som informanterne fortæller om. De kan dog som regel angive et omtrentligt tidspunkt, og ud fra f.eks. missionærbreve i arkivet er det så ofte muligt at finde den præcise tidsangivelse. Ved samme lejlighed kan man bedømme den almindelige pålidelighed af de mundtlige oplysninger (idet jeg her forudsætter, at skriftligt materiale alt andet lige har en højere grad af præcision og pålidelighed). I de tilfælde, hvor jeg har kunnet sammenligne informanternes oplysninger med skriftligt materiale fra missionsarkivet, har der været en høj grad af overensstemmelse, hvilket antyder, at det mundtlige materiale kan anvendes med stort udbytte i en historisk rekonstruktion.

Vekselvirkningen mellem arkiv- og feltarbejde kan give resultater, som man ikke ville opnå, hvis man udelukkende anvendte arkiver eller feltarbejde. De skriftlige og de mundtlige oplysninger kan belyse hinanden og dermed føre til et bedre slutresultat. Fra et brev i Sudanmissionens arkiv vidste jeg f.eks., at missionæren Niels Høegh Brønnum omkring 1915-16 havde skrevet nogle salmer på Bachamasproget. Jeg kendte hverken salmernes tekst eller melodi, men under et feltarbejde spurgte jeg en af de ældste Bachamapræster, pastor Theodor Pwanahomo, om han kunne huske noget om det. Først sagde han nej, men begyndte så langsomt at huske salmerne. Han havde ikke tænkt på dem i mange år, men blev nu mindet om dem af mine spørgsmål, som jeg altså kunne stille på baggrund af arkivarbejdet. Pastor Theodor Pwanahomo kunne nu ikke blot huske, at Brønnum havde skrevet disse salmer, men han kunne også huske både tekst og melodi. Det viste sig så, at Brønnum havde anvendt nogle traditionelle Bachamasange som forlæg for de nye salmer. Han havde overtaget de traditionelle melodier og skrevet nye tekster. Jeg fik nedskrevet teksterne og optaget pastor Theodors fremførelse af salmerne på bånd og havde på den måde fået et kildemateriale, som jeg ikke ville have fået uden arkiv-

arbejdet. Og uden feltarbejdet havde jeg aldrig fået den fulde historie om de nye salmer.

Under mine feltarbejder har jeg utallige gange været i en situation som denne. Ved hjælp af arkivmaterialet har jeg så at sige været i stand til at genopfriske mine informanternes hukommelse og mindet dem om ting, som de forlængst troede at have glemt. Og informanterne har omvendt givet mig oplysninger, som har kunnet kaste afgørende lys over arkivmateriale, som var mangelfuldt eller vanskeligt at fortolke.

Feltarbejde er som nævnt i dag en fuldt integreret del af udforskningen af moderne afrikansk kirkehistorie. Nyttens af feltarbejdet afhænger naturligvis af, hvad man undersøger. Der er emner og perioder i Afrikas kirkehistorie, hvor man ikke vil have det store udbytte af feltarbejde, hvilket naturligvis især er tilfældet, når man bevæger sig længere tilbage i tiden. Også for nyere tid kan feltarbejdets værdi dog være begrænset, fordi folk har glemt de begivenheder, som forskeren er interesseret i. Oftest er feltarbejdet dog ikke blot muligt, men absolut nødvendigt, og det forbedrer mere end noget andet betingelserne for at kunne skrive en afrikansk kirkehistorie, som i lige mål tager hensyn til afrikanske kristne og vestlige missionærer.

Saul- og Davidhistorierne som hellenistisk historiografi

Af *Frederick H. Cryer*
Institut for Bibelsk Eksegese

Faktisk lige siden J.G.Eichhorns skelsættende *Einleitung in das Alte Testament*, som udkom i første udgave i 1780-1783, og som var stærkt medvirkende til, at studiet af Det gamle Testamente begyndte at antage videnskabelig karakter, har man anset Samuelsbøgernes historier om Saul og David for at afspejle virkeligt »gamle« kilder. Om disse kilder går tilbage til Saul, David og Salomos tidsalder, som Eichhorn mente var tilfældet, har langtfra alle forskere været enige om, men de færreste har dog villet datere dem til senere end ca. det 8.årh. før vores tidsregning.

Udfra antagelserne, at Samuelsbøgernes kildemateriale er i realiteten gammelt, samt at det også er pålideligt (egentligt et helt andet spørgsmål, der kræver at være behandlet for sig) har gammeltestamentlige historikere og eksegeter gerne villet skildre Israels overgang fra et (formodet) stammesamfund til en (formodet) nationalstatsdannelse med et (for-

modet) monarkisk førerskab, det sidste indrettet efter (formodede) dynastiske principper, dog med et (formodet) karismatisk islæt, især i de nordlige egne i Palæstina.

Der findes næppe en Israelshistorie eller monografisk fremstilling af kongetiden, der ikke tager en hel del af oplysningerne i 1-2 Samuelsbog for mere eller mindre gode varer. Der er heller ingen kommentarværker til Samuelsbøgerne, der ikke tager deres udgangspunkt i, eller hvis referenceramme ikke er, den formodede historiske baggrund, som er skildret ovenfor. Derimod findes der en hurtigtvoksende række af littera-

tur-videnskabelige undersøgelser af dette korpus, men de er principielt uden interesse i vores sammenhæng, da de - i hvert fald tilsyneladende - lader alle historiske spørgsmål ude af betragtning.

Men det er jo et oplagt problem, at Samuelsebøgernes kilder ikke kan dateres uden videre. Det bør være indlysende, men har desværre ikke været det for hovedparten af mine fagkolleger, der har beskæftiget sig med Samuelsebøgerne, at et værk ikke kan dateres ud fra de historisk-relevante enkeltheder, det rummer: ellers måtte vi jo datere Carit Etlars' *Gøngelhøvdingen* til det 17. århundrede, eller Bengtsons *Røde Orm* til det 10. Desværre opviser den gammeltestamentlige forskningstradition utallige eksempler på netop denne misforståelse: et el. andet værk i GT omhandler fænomener, som teksten anser for gamle, hvorefter en forsker-konsensus erklærer værkets tilgrundliggende kilder for gamle; disse »gamle« kilder anvendes følgelig til at datere andre kilder, som kan siges at være litterært afhængige af dem: formodning stablet på formodning, verden uden ende, amen.

I virkeligheden findes der præcist ét sikkert dateringskriterium: når et værk el. dele deraf bliver citeret i en kilde, som af andre grunde *kan* dateres præcist. En kilde bliver med andre ord ikke gammel fordi en kreds af etablere-

de forskere nikker indforstået til hinanden og »formoder«, at den er det. Der må objektive, kontrollerbare kriterier til. I forbindelse med Samuelsebøgerne er mangelen på sådanne objektive kriterier åbenbar allerede i den blotte konstatering, at forskere gerne har dateret Samuelsebøgernes kilder helt fra det 10. til det 8. århundrede. At man overhovedet har povet at skrive historien om kongedømmets indførelse på grundlag af kilder, som man godt véd måske kan være århundreder yngre end de begivenheder, de skildrer, viser, hvor lidt indblik i den historiske forsknings metoder og forudsætninger, de fleste gammeltestamentlere i realiteten råder over.

Naturligvis har forskere haft deres grunde til at anvende en sådan fremgangsmåde. Den ene er indlysende nok: vi har ikke haft andre kilder til rådighed, så vi har måttet »strække« de kilder, vi har. Dette problem er generende ikke blot for den gammeltestamentlige forskning, men for oldtidsforskningen i det hele taget. Der findes intet nemt middel imod det, udover at forskere må lære en mere sober omgang med deres kilder.

En anden grund er sværere at karakterisere på en adekvat måde: forskere har været tilbøjelige til at antage, at GTs historisk-relevante oplysninger på en eller anden måde er privilegerede (og det, hvadenten de er gået ud fra, at teksten

beror på ældre *dokumenter* eller på ældre »traditioner«); de skulle være mere pålidelige, end data fra andre gamle kilder, fordi de netop stammer fra bibelen. Men at det Gamle Testamente egentlig tilsigter at være et historisk værk, og at dette værks historieforståelse og moderne forståelser af begrebet »historie« skulle være kommensurable størrelser, er teser, der skulle afprøves og ikke udgangspunkter for eksegese og/eller historisk skrivning.

Nu er det et faktum, at det første værk, der citerer Samuelsbøgerne, er det såkaldte »kronistiske historieværk«, dvs., *Krønikebøgerne*, der så står i en eller anden kompleks relation til *Esra-* og *Nehemiasbøgerne*. Siden det sidste århundrede har forskere været lysende klare over, at det *krønistiske værk* er af temmelig sen dato (man har dateret det fra det 5. til det 2. årh.). Dette forhold gør, at vi simpelthen mangler indicier for den antagelse, at *Samuelsbøgerne* er af ældre dato: det tidligste vidnesbyrd dertil er sent.

Mit aktuelle forskningsprojekt, der skulle, hvis alt må vel, munde ud i en større monografi om ca. to år, går bl.a. ud på at forsøge at udarbejde objektive og kontrollerbare kriterier for at datere *Samuelsbøgernes tekst*, for siden at vende mig til spørgsmålet om historiciteten af de begivenheder, der skildres i *Samuel*. Forsøget inde-

bærer bl.a. en lingvistisk analyse af det hebraiske, *Samuelsbøgerne* er skrevet i. I denne forbindelse kan jeg allerede nu røbe, at meget tyder på, at det er *talesprogspassagerne* i *Samuel*, der viser, hvor gammelt eller ungt værket som helhed er, da den almindelige prosa i *Samuel* er skrevet i et i princip ikke-daterbart formsprog, hvis forbillede var det »amtshebraiske«, man anvendte i *Juda* i føreksilsk tid. Dette hebraiske sprog er vi begyndt at få lidt kendskab til takket være indskriftfund i (hovedsageligt) *Lakisj* og *Arad*.

Derimod opviser det hebraiske, der anvendes i *passager* i *Samuel*, hvor folk taler, markante ligheder med *Qumran-hebraisk*, *Samaritansk hebraisk* og *rabbinernes såkaldte »middel«-hebraisk*. *Samuelsbøgernes tekst* er m.a.o. at henregne til ca. det 3.-2. årh. før vores tidsregning. Dette forhold stemmer godt overens med den datering, som *Samuelcitaterne* i *Krønikebøgerne* peger på.

Naturligvis fører ovenstående konklusion umiddelbart til spørgsmålet om, hvorvidt der er tale om, at en »gammel« kilde har fået en radikal sproglig »ansigtsløftning« eller er kilden som sådan helt og holdent af yngre dato? Til besvarelse af dette spørgsmål må man søge til formkritikken, fordi kun en analyse af den måde, fortællingerne i *Samuelsbøgerne* omhandler fortiden på, kan afsløre de relevante

paralleller i middelhavsområdets litteraturhistorie. Jeg vil ikke skjule, at disse paralleller efter min mening uden undtagelse er at finde i den græske historieskrivning i tiden siden Herodot.

Disse to konklusioner, at Samuelsebøgernes sprog er temmeligt ungt, samt at deres genrehistoriske udviklingsstade også peger på en sen kompositionsdato, kan yderligere afprøves ved hjælp af redaktionshistoriske studier af den rolle, Samuelsebøgerne spiller i det såkaldte »deuteronomistiske historieværk«, samt af deres forhold til Pentateuken. Sidst må man overveje deres forhold til andre israelitisk-jødiske værker, der forsøger at forholde sig til Israels (virkelige eller angivelige) fortid. Igen vil jeg ikke forsøge at skjule, at jeg allerede nu mener, at alle

disse ganske forskellige indicier tyder på, at Samuelsebøgerne er at forstå som produkter af den jødiske litteratur, der opstod i Palæstina i tiden efter Alexander den Stors erobringer.

Man vil bemærke *en passant* at jeg ikke anvender udtrykket »historieværk« om Samuelsebøgerne, eller for den sags skyld om noget gammeltestamentligt skrift overhovedet, da jeg finder betegnelsen komplet misvisende i forbindelse med antikke værker. I diskussionen af den gammeltestamentlige forståelse af Israels fortid har denne terminologiske unøjagtighed hyppigt ført til, at man groft har fortegnet billedet af det, der er at genfinde i de gammeltestamentlige kilder.

Temadag om nytestamentlig teologi

Af Mogens Müller,
Institut for bibelsk ekseges

Arbejdet med at udrede, hvad nytestamentlig teologi er, kan gribes vidt forskelligt an. Det blev tydeligt ved en fællesnordisk temadag, der blev afholdt på Institut for bibelsk Ekseges den 24. april.

Blandt dem, der har ytret sig om, hvad faget nytestamentlig teologi skal beskæftige sig med, er Helsinki-nytestamentleren Heikki Räisänen, nemlig i bogen *Beyond New Testament Theology: A Story and a Programme* (London 1990). Det var derfor naturligt, at Heikki Räisänen holdt dagens første foredrag. Dets titel var *Urkristen eskatologi. En provisorisk skiss*. I overensstemmelse med sit program om at drive nytestamentlig teologi som urkristendommens religionshistorie, fremdrog Räisänen forskellige eskatologiske modeller i Det nye Testamente og den ældste kristne litteratur.

Temadagens anden forelæsning blev holdt af Oslo-nytestamentleren Halvor Moxnes. Dens tema var *En nytestamentlig teologi for verden? Skisse til en nytestamentlig etikk*. Halvor Moxness gjorde sig

her til talsmand for en tilgang til de nytestamentlige tekster som samtalepartnere og en forståelse af de urkristne menigheder som moralske samfund, dvs. samfund, der var konstitueret af et særligt moralkodex.

Formiddagens tredje forelæsning havde titlen *Matthæusevangeliet og Moseloven - et kapitel i en bibelsk teologi*. Mogens Müller nærmer sig her evangelisten bag Matthæusevangeliet som en bibelsk teolog, dvs. en teolog, hvis tekst var jødedommens Bibel. For det rejser naturligvis straks spørgsmålet om, i hvilken udstrækning Moseloven kunne have gyldighed i kristne menigheder.

For at understrege faget nytestamentlig teologis tværfaglighed havde temadagens arrangører, Geert Hallbäck og Troels Engberg-Pedersen, indbudt Leif Grane fra Institut for Kirkehistorie til at svare på Heikki Räisänens forelæsning og Jens Glebe-Møller til at svare på Mogens Müllers, mens Geert Hallbäck selv leverede et respons til Halvor Moxness. Dette foregik om

eftermiddagen, og efter at de tre foredragsholdere havde haft lejlighed til et gensvar, var drøftelsen åben. Forelæsnningernes forskellige artede holdninger gav diskussionen en bredde, der gør det vanskeligt at sammenfatte den. Men i hovedsagen kredsede den om det grundlæggende spørgsmål, om nytestamentlige teologi skal være kritisk-objektiv og ren deskriptiv eller om den skal tillade moderne problemstillinger at gøre deres indflydelse gældende. I sammen-

hæng hermed rejstes selvfølgelig også spørgsmålene om de nytestamentlige skrifers normativitet, deres afgrænsning over for den øvrige oldkristne litteratur, og om en nytestamentlig teologi skal sammenfatte samtlige skrifter eller behandle hvert forfatterskab for sig.

Instituttet kunne glæde sig over »fuldt hus«, og såvel forelæsninger som de tre »bestilte« svar foreligger som Arken-Tryk (nr. 98; 58 sider. Pris kr. 20).

Forskningsplanlægning 1992-1996

Det teologiske Fakultet uddanner i den nuværende arbejdsmarkeds-situation fortrinsvis kandidater, som ansættes i Den danske Folkekirke eller i andre institutioner med tilknytning til Folkekirken. Det klassiske grundlag for et arbejde som præst får man gennem fortrolighed med de teologiske hoveddiscipliner: Eksegese, Kirkehistorie og Systematisk Teologi samt Praktisk Teologi. Til at varetage undervisningen i disse hoveddiscipliner råder Fakultetet for tiden over en stab på 8 professorer, 16 lektorer, 2 adjunkter samt 1-2 eksterne lektorer og et mindre antal undervisningsassistenter. Fakultetet fastholder som princip, at undervisningen skal være forskningsbaseret, dvs. i videst muligt omfang foretages af personer, som har kvalificeret sig gennem videnskabelige publikationer og er blevet fagligt bedømt før ansættelse.

Det teologiske Fakultet har altså p.t. 26 fastansatte lærere med forskningsforpligtelse, hvortil kommer 1 seniorstipendiat, 3 kandidatstipendiater, 1 forskningsprofessor og 1 adjungeret professor. Den teologiske forsk-

ning foregår ofte i samarbejde på tværs af fakulteter og faggrænser, men udøves normalt med basis i et af de tre institutter: Institut for Bibelsk Eksegese, Institut for Kirkehistorie og Institut for Systematisk Teologi. På alle institutter er forskningen traditionelt blevet udmøntet individuelt, men i stigende grad arbejder en eller flere lærere sammen om konkrete projekter, ligesom der ofte inddrages eksternt financerede videnskabelige medarbejdere. Hertil kommer p.t. ca. en snes ph.d.-studerende, som for egen regning eller ved midler udefra driver en ikke ubetydelig forskning i forbindelse med deres videregående uddannelse ved Fakultetet.

Som en samlet overskrift over Fakultetets forskning kunne man sætte: »Udforskning af den jødisk-kristne kulturarv med særligt henblik på dens aktuelle teologiske, filosofiske og samfundsmæssige implikationer«. Denne overskrift angiver også, at Fakultetets forskning er centralt placeret i Universitetets samlede forskning. Fakultetets forskningsbidrag hører ind i og danner til en vis grad forudsæt-

ningen for den forskning, som foregår på især de humanistiske og samfundsvidenskabelige fakulteter. Udover den i bedste forstand traditionelle teologiske forskning, som foregår på de nævnte institutter, er flere af Fakultetets lærere engagerede i forskning (og undervisning) på *Centret for Afrikastudier*, som fra 1. juli 1992 administrativt tilknyttedes Fakultetet. Et (niende) professorat i teologi med særligt henblik på Den 3. verdens Kirkehistorie er under besættelse, og indehaveren vil få undervisning og forskning på Centret som særligt område. Dog er det endnu for tidligt at fremkomme med en detaljeret planlægning for det fremtidige forskningsmæssige samarbejde mellem Fakultetet og Centret.

Traditionelt og aktuelt er nogle af Fakultetets forskningsmæssige tyngdepunkter koncentreret omkring:

1) *Opfattelsen og brugen af Det gamle Testamente og Det ny Testamente i hellenistisk tid*, 2) *Reformationshistorien*, 3) *Søren Kierkegaards forfatterskab*, 4) *Kirkehistorien i den 3. verden, særligt i Afrika* og 5) *Folkekirkens situation i det moderne Danmark*. En nærmere beskrivelse af forskningen og planlægningen inden for de enkelte institutters rammer ser således ud:

1. *Institut for Bibelsk Eksegese* har som sit primære forskningsområde udforskningen af de bibelske skrifter. Et samlende projekt for lærergruppen på Institut for Bibelsk Eksegese er den problemkreds, der udgøres af spørgsmålene om opfattelsen og brugen af Det gamle Testamente i den hellenistiske jødedom og følgerne af, at de nytestamentlige skrifers tilblivelse og indhold må forstås ud fra de særlige forudsætninger, der herskede i denne periode.

I den nyeste gammeltestamentlige forskning slår det synspunkt stadig stærkere igennem, at i hvert fald slutredaktionen af de forskellige skrifter falder i hellenistisk tid. For såvel den gammeltestamentlige som den nytestamentlige eksegeses vedkommende betyder det, at en forskning i tradenternes sigte i selve overleveringsprocessen må opprioriteres. Det drejer sig altså om forskning i den gamle græske oversættelse af Det gamle Testamente (Septuaginta), og i skriftfortolkningen og skriftbenyttelsen i hellenistisk-jødisk litteratur (pseudepigrapher, Filon, Josefus). Endvidere spørges der, hvordan de nytestamentlige skrifter med deres opfattelse af skriften skal forstås inden for dette hermeneutiske univers.

For den bibelske eksegese har det i denne forbindelse betydning også at studere samtidshistorien, dvs. områdets politiske historie fra

Alexander den Store og i eftertiden, samt materialkulturen i Palæstina i denne epoke, dvs. fastholde arkæologien som en del af faget, og det altså så meget mere, som den endelige redaktion af de gammeltestamentlige skrifter og tilkomsten af De gammeltestamentlige Apokryfer og Pseudepigrafer sker på denne tid. Dertil er det afgørende at få opdyrket felter som udviklingen i hermeneutikken (allegori, typologi) i henholdsvis jødisk og kristen litteratur, betydningen af den hellenistiske omverdens filosofi og historieopfattelse og -skrivning for forståelsen af de bibelske skrifter samt de hermeneutiske modeller, der blev bragt i anvendelse i apostolsk og efterapostolsk tid for at fastholde Det gamle Testamente som en »kristen« bog.

Også i dag er vilkårene for forståelsen af de bibelske skrifter et påtrængende emne. Hvor man i det sidste par generationer har betragtet det som en given ting, at en videnskabelig beskæftigelse med de bibelske skrifter måtte foregå på basis af historiske metoder, dér er situationen i dag ikke så entydig. Dels har det historiske studium af skrifterne lukket af for en egentlig kritisk beskæftigelse med deres aktuelle mening og brug; dels fremtræder i dag en række betydnings- og tekstteorier med basis i lingvistik, antropologi og litteraturvidenskab som mindst li-

ge så relevante teologiske læsninger af de bibelske skrifter som de traditionelt historiske metoder.

En vigtig del af Institutets arbejde består derfor i studier over de forskellige fortolkningsmetoders konsekvenser for det konkrete eksegetiske arbejde og over deres betydningsteoretiske principper set i forhold til filosofiske, samfundsmæssige og teologisk-kirkelige interesser i fortolkningen. Det er sammenhængen mellem det konkrete forståelsesarbejde med teksterne og dette arbejdes videre fortolkningsmæssige implikationer, der her bør stå i centrum.

Nærmere betegnet foregår der ved Institutet studier over den strukturalistiske betydningsteoris konsekvenser for det eksegetiske arbejde, idet den moderne strukturelle semiotiks metoder dels tages i anvendelse i det tekstanalytiske arbejde, dels søges inddraget i mere overordnede overvejelser over den nytestamentlige kristendoms karakter, indre sammenhæng og indre modsigelser.

Endvidere er opmærksomheden omkring kønnets samfundsmæssige og ideologiske betingethed og kønnet som betingelse for forståelses- og fortolkningsarbejdet blevet betydeligt skærpet i de sidste 20 år. Derfor arbejdes der også på Institutet bevidst med kønshermeneutik, der dels fokuserer eksplicit på kønsopfattelsen i de bibelske skrifter og dennes

skjulte implikationer for de bibelske forestillinger, dels undersøger den moderne forskers kønsbeti- ngethed i selve fortolkningsarbej- det.

2. *Institut for Kirkehistorie* har som sit primære forsk- ningsområde kirkens historie fra aposteltiden til vore dage. Med ud- gangspunkt i den grundlæggende opgave at studere kirkedannelser- ne, deres teologi, forkyndelse og institutionelle historie i samspil med de skiftende samfundsforhold og åndelige strømninger omfatter forskningen og undervisningen ved instituttet principielt alle de fænomener, der hænger sammen med kristendommens udbredelse og vekslende udtryksformer. Det er karakteristisk for instituttet, at det udøver sin virksomhed i dialog med en række humanistiske dis- cipliner.

I det daglige arbejde er en bety- delig grad af specialisering uund- gåelig og også nødvendig af hensyn til forskningens kvalitet. Institut- tets forskningsplaner tager derfor hensyn til de videnskabelige med- arbejderes særlige interesser og kompetence. Det betyder, at ho- vedparten af forskningen for tiden behandler emner inden for *midde- lalderens, reformationstidens og 19- og 20. århundredes kirkehisto- rie*. I forbindelse med den sidste periode udgør *den 3. verdens kirke- historie* et særligt forskningsfelt. I flere projekter arbejdes desuden

med gennemgående kirkehistoris- ke temaer.

Middelalderen har i en årrække været en intensivt studeret kirke- historisk periode ved instituttet. Der har været lagt særlig vægt på den augustinske teologiske tradi- tion og på højmiddelalderens teolo- giske tænkning, herunder også dennes sprogfilosofiske sider. Ud- forskningen af middelalderens teo- logi og filosofi, som tillige omfatter udarbejdelse af tekstkritiske ud- gaver af centrale værker (f.eks. Pe- ter Aureolis Sentenskommentar), vil også i de kommende år ske i nært samarbejde med forskere ved Københavns Universitets huma- nistiske fakultet og med interna- tionale eksperter. Desuden stude- res, hvorledes middelalderlige teo- logiske og filosofiske problemer le- ver videre og forsøges løst i refor- matorisk og efterreformatisk teologi og filosofi, bl.a. i England i det 17. århundrede. Også andre middelalderprojekter ved institut- tet inddrager hver på deres måde større kirkehistoriske sammen- hænge. Det gælder således en un- dersøgelse af den kristne børneop- dragelse og moralbelæring i 13.-15. århundrede og et studium af mid- delalderlig liturgi og musikdrama- tik med henblik på det middelal- derlige formsprogs sækulariserede efterliv i bl.a. operagenren.

Reformationstiden har en cen- tral placering i instituttets forsk- ningsvirksomhed, som her omfat-

ter Luthers teologi i den historiske kontekst og den lutherske reformation i først og fremmest Tyskland og Danmark. Flere medarbejdere indgår i internationale arbejdsfællesskaber og projekter, og der arbejdes bl.a. med receptionen af kirkefædrene i 1500-tallet, med Luthers forhold til samtidens tyske humanister og med hans udlægninger af centrale bibelske tekster. Mens disse studier ikke kan undgå at inddrage tidligere kirkehistoriske perioder, gælder det for andre projekter, at de behandler reformationstiden som en formativ epoke i et større historisk forløb. En omfattende undersøgelse vedrører således holdningerne i den danske kirke til jødedom og jøder i tiden fra 1100 til i dag.

19. og 20. århundredes kirkehistorie studeres ved instituttet især under en dansk synsvinkel. Den grundtvigske tradition i dansk kirkeliv og teologi, forholdet mellem kristendom og kultur i tiden omkring århundredskiftet og de nyreligiøse strømninger som led i de religiøse bevidsthedsformers historie er her de vigtigste forskningsemner.

Den 3. verdens kirkehistorie ses som en del af den almindelige kirkehistorie i det 19. og 20. århundrede. Der lægges her særlig vægt på Øst- og Vestafrikas kirkehistorie, som studeres med henblik på kirke-stat-problemet og kirkernes rolle i Afrikas nyere samfunds-

mæssige udvikling. Desuden undersøges forholdet mellem kristendommen og islam i Vestafrika. Medarbejderne på dette felt indgår i et internationalt videnskabeligt miljø og har et tæt samarbejde med afrikanske forskere og med førende, fortrinsvis engelske og amerikanske forskningsinstitutioner.

I 1991 blev *Center for Kunst og Kristendom* oprettet i tilknytning til instituttet. Centret har bl.a. til opgave at videreføre »Dansk Salmeregistrant« og »Kalkmaleriregistranten«. Forskningen ved centret, som er afhængig af eksterne bevillinger, omfatter bl.a. studier i senmiddelalderlige danske kalkmaleriprogrammer og en undersøgelse og statistisk analyse af salme- og melodivalget ved gudstjenester og kirkelige handlinger i Danmark i dag.

3. *Institut for Systematisk Teologi* har som sit primære forskningsområde kristendommens aktuelle relevans og gyldighed. Instituttets forskning har et systematisk nutidigt sigte. De grundlæggende - ofte klassiske - problemstillinger inden for de enkelte fag søges perspektiveret og profileret i en nutidig sammenhæng for at afprøve, om de fremdeles er relevante eller må nyformuleres. Således er en stor del af forskningen placeret i det klassiske spændingsfelt mellem teologi og filosofi. Ikke blot inden for religionsfilosofi og etik, men også inden for dogmatik og

praktisk teologi inddrages moderne filosofiske problemstillinger, navnlig sprogfilosofiske, historiefilosofiske og socialfilosofiske.

Da systematisk og praktisk teologi som formidlingsdiscipliner forsker i sammenhængen mellem den kristne tradition og dens aktuelle anvendelse, må der nødvendigvis også indgå historiske undersøgelser i instituttets forskning. Ved instituttet er der samlet en kompetence inden for feltet: filosofi og teologi fra ca. 1780 til ca. 1850. Således er Kant, Hegel, Schleiermacher, Marx, Grundtvig, Poul Martin Møller, F.C. Sibbern og Kierkegaard genstand for selvstændige undersøgelser. Der arbejdes med en kommenteret Grundtvig-udgave på tysk. Det er imidlertid vigtigt, at de nævnte undersøgelser tager sigte på at kortlægge den systematiske relevans af de pågældende forfatterskaber.

Inden for dogmatik arbejdes med klassiske problemstillinger, men med særlig vægt på de aktuelle udfordringer, som ikke mindst stiller sig i et økumenisk perspektiv, og med spørgsmålet om moderinitet.

Inden for etik er vægten lagt på dels principielle, dels sociale problemstillinger, herunder problemer inden for medicinsk etik.

Inden for praktisk teologi sigter en stor del af forskningen på at etablere en dansk forskningstradition. Der arbejdes såle-

des både med at opdyrke nye forskningsområder, hvor det kirkesociologiske er det mest fremtrædende, og med at afgrænse de problemstillinger, som må definere faget.

Inden for den her skitserede kontekst tillægges følgende forskningsfelter særlig vægt:

1. Dogmatisk teologi i den interkonfessionelle dialog, herunder 3. verdens teologi. Instituttet har et internationalt kontaktnet på dette felt og rummer en særskilt afdeling for økumenisk teologi. Endvidere er instituttet i sin undervisning engageret i et engelsksproget kursus hvert andet år i danske teologiske emner, som især henvender sig til teologiske studerende fra den tredje verden.

2. Problemstillinger vedrørende subjektiviteten. Her forsøges instituttets ovennævnte kompetence inden for forholdet mellem teologi og filosofi i perioden ca. 1780 til ca. 1850 frugtbargjort, da den nye interesse i subjektivitetsproblemet i høj grad er knyttet til arbejdet med de ovennævnte filosofers og teologers tænkning. Ikke mindst med hensyn til forståelsen af den religionspsykologiske udvikling og den sjælesørgeriske samtale må der stilles forventninger til en forskningsindsats på dette område.

3. Søren Kierkegaard-forskningen. Instituttet har som nævnt en særskilt afdeling, som er center

for international Kierkegaard-forskning. Ved instituttet kan Kierkegaard-forskningen især trække på den særlige kompetence, der findes inden for forskningen i teologi og filosofi i den tidligere nævnte periode. Kierkegaard-forskningen arbejder på flere niveauer, således også tekstkritisk og historisk. Der arbejdes således med en ny tekstkritisk udgave af Kierkegaards produktion. Men det er en afgørende bestræbelse at placere Kierkegaard-læsningen i et aktuelt systematisk perspektiv. Kierkegaard-forskningen griber således ind over såvel etiske og religionsfilosofiske som dogmatiske forskningsområder. Den kan derfor indgå i et frugtbart samspil med anden forskning ved instituttet.

4. Flere projekter med focus på spændingen mellem en teologisk og empirisk (historisk, sociologisk og juridisk) forståelse af kirken er under udvikling. Instituttet har der-

for for de kommende fem år en adjungeret professor i kirkeret. Undersøgelserne samler sig om udforskningen af Folkekirken udvikling i nyere tid med særligt henblik på dens aktuelle udviklingsmuligheder. Der sigtes såvel mod oparbejdningen af en faglig platform for det nye fag Praktisk Teologi som mod en kritisk belysning af Folkekirken situation.

Tilsammen udfører de forskningsforpligtede lærere ved Det teologiske Fakultet en ganske betragtelig indsats, som - i det omfang ressourcerne ikke reduceres - kan forventes intensiveret i perioden 1992-96. Det hører også med til billedet, at Fakultets forskningsforpligtede lærere er medarbejdere ved eller indgår i redaktionen af et større antal nationale og internationale faglige tidsskrifter.

*Jens Glebe-Møller
dekan*

Teologi som kvindefag?

Af lektor Lone Fatum

Institut for Bibelsk Eksegese

Siden 1981 er der hvert år blevet optaget flere kvinder end mænd blandt de studerende ved Det teologiske Fakultet. I 1990 var der således 542 kvindelige studerende imod 299 i 1980 og 348 mandlige studerende imod 314 i 1980. Tallet for de seneste år viser en kvindeandel blandt de nyimmatrikulerede på omkring 63 %, og den er stigende. I 1984 og igen i 1986 var der et flertal af kvinder blandt kandidaterne, men først fra 1989 synes dette flertal at have etableret sig. I 1991 bestod således 33 kvinder den teologiske kandidateksamen fra Københavns Universitet imod 23 mænd.

Denne udvikling svarer nøje til tendenserne på Københavns Universitet i øvrigt, hvor der siden 1984 er blevet optaget flere kvinder end mænd ved fakulteterne tilsammen. Fra 1990 har kvinder udgjort flertallet af samtlige immatrikulerede ved universitetet, men kun humaniora og sundhedsvidenskab samt jura på samfundsvidenskab er ligeså tydeligt som teologi ved at blive kvindefag.

Umiddelbart må man selvfølgelig glæde sig over, at stadigt flere kvinder får adgang til en universitetsuddannelse. Men man må ikke være ikke blind for, at det er en udvikling, der har sine særlige omkostninger, og at den rummer en række kønsbestemte problemer af både kvantitativ og kvalitativ karakter.

Som historien viser, og som arbejdsmarkedet altid aktuelt illustrerer, er et kvindeområde næsten per definition et lavstatusområde, og det har naturligvis konsekvenser både for faget, der bliver til kvindefag, og for dets udøvere af begge køn. I denne sammenhæng ville det f. eks. være naturligt at se bort fra, at mens humanio-

ra og teologi på forskellig vis må kæmpe i disse år for overhovedet at overleve som universitetsfag med selvrespekten i behold, nyder det naturvidenskabelige område stor politisk bevågenhed og råder over en betydelig del af forskningsbevillingerne; naturvidenskab er fortsat et mandsdomineret fagområde med 4117 mandlige og 2052 kvindelige studerende i 1990.

Men ét er kønsskævheden fagene imellem; noget andet er kønsprofilen på det enkelte fag og på fakulteterne generelt, når det gælder forholdet mellem studerende og lærere. Kønsfordelingen på lærersiden tyder såvist ingen steder på en udvikling i retning af kvinde-fag.

Som bekendt har for tiden 2 kvindelige lærere ved Det teologiske Fakultet 26 mandlige kolleger, og stort bedre står det ikke til ved de øvrige fakulteter. En rapport fra Videnskabernes Selskab viser, at kvindeandelen blandt universiteternes ca. 1700 forskere og undervisere kun udgør 14 %. Det er tal, der bekræfter opgørelserne, foretaget af Styringsgruppen for Kvindeforskning under Forskningspolitisk Råd; her dokumenteres i en rapport, at kønsskævheden tillige er udtryk for en hierarkisk skævhed, idet kvinder udgør 5 % af professorerne, 18 % af lektorerne og 23 % af adjunkterne. Men hertil kommer, at også den såkaldte forskerrekuttering fortsat er køns-

skæv; ifølge en opgørelse fra Forskerakademiet var der i 1990 indskrevet i alt 737 ph.d. studerende, og heraf var kun 22 kvinder.

Sammenholdes disse nedslåede tal med den kendsgerning, at knappe ressourcer og en restriktiv ansættelsespolitik ikke giver håb hverken om store ekstraordinære bevillinger eller om mange nye stillinger, samt med det forhold, at en såkaldt alderspukkel blandt universitetets lærere ikke gør det realistisk at regne med naturlig afgang af væsentlig betydning inden for de kommende 10-15 år, tegner der sig alt i alt et ganske alarmende misforhold imellem kønsprofilen blandt studerende og forskningsinteresserede kandidater på den ene side og lærere og etablerede forskere på den anden side. Og det værste er, at det er så svært at få øje på, hvordan det skal kunne lade sig gøre at rette op på dette misforhold, fordi det slet ikke blot er et kvantitativt spørgsmål om ligestilling. Det er derimod i meget mere omfattende forstand et kvalitativt spørgsmål om kønsforestillinger, kønsopdragelse og kønsidentitet og dermed om hele den traditionelle bagage af sociale og psykologiske værdibegreber og symbolske normer, hvormed bevidstheden formes, og selvforståelsen tilrettelægges.

At der her er tale om en kombination af kvantitativt og kvalitativt, og at disse to hænger nøje

sammen, blev illustreret i sommerens løb, da det kom frem, at man i lægekredse var forurolet over den store tilgang af kvinder til faget. Man frygtede, forlød det, at de mange kvindelige læger ikke på samme måde som deres mandlige kolleger ville engagere sig i lønspørgsmål og overenskomstforhandlinger. Alt for mange kvinder i faget kunne således komme til at koste dyrt, og derfor måtte den ståt stigende kvindeandel betragtes som et alvorligt problem, ikke for faget måske, men for fagforeningspolitikken.

Og set i kønstraditionens perspektiv er denne lægelige bekymring langt fra ubegrundet. Piger er jo netop traditionelt blevet opdraget til som kvinder at varetage andre livsområder ifølge andre kriterier end mænd; det betyder, at kvinder generelt ser med andre øjne på virkeligheden og forholdene omkring sig, og det kan naturligvis medføre en anden værdsættelse og en anden prioritering end den mandligt etablerede. Om dette så skal betragtes som en fordel eller som en ulempe for lægestanden som helhed, er en helt anden historie.

Blandt præster i Den danske Folkekirke er det tilsyneladende ikke lønkamp og ansættelsesforhold, det gælder, når højrefløjens talsmænd undsiger deres kvindelige kolleger og gør, hvad de kan, for at unddrage sig et samarbejde. Ik-

ke desto mindre er det næppe tilfældigt, at modstanden mod de kvindelige præster nu er blusset op igen, efter at antallet af ordinerede kvinder har passeret de magiske 33 %, som af socialforskere regnes for den andel, der for alvor gør kvinder synlige i en fag- eller erhvervsgruppe. Nu er antallet af kvindelige præster altså så stort, at deres tilstedeværelse må tages til efterretning også af deres modstandere. Kampen drejer sig derfor ikke mere om at forhindre kvinders ordination, men om at distancere sig fra den og så i øvrigt undgå enhver form for fællesskab med kvindelige kolleger.

Man kan indvende, at eksemplet er ekstremt; de aktive modstandere af kvindelige præster udgør jo dog efterhånden kun et mindretal inden for rammerne af den folkekirkelige rummelighed. Men eksemplet er symptomatisk, ganske ligesom lægeeksemplet er det, fordi det så tydeligt viser netop de fordomme, hvormed kvinder lænkes til visse livsområder og visse former for livsudfoldelse og udelukkes fra andre, når mænd, men også ofte kvinder selv, nærer mistillid til kvinders evner for andet end det, der defineres af omsorgsfunktionerne og vedrører de personlige relationer.

For vurderingen af teologi som kvindefag er det naturligvis i særlig grad interessant, at mandlige præster kan finde teologisk be-

grundelse for at unddrage sig fællesskabet med kvindelige kolleger. Men det helt afgørende for fagets udvikling må være, om disse fordomme om kvinders begrænsede evner og muligheder også i et vist omfang deles af de kvinder, der i disse år vælger at læse teologi for at blive præster. For hvis dette er tilfældet, og hvis det er en af grundene til, at der er så få kvinder blandt de studerende og kandidater, der ønsker en videregående videnskabelig uddannelse, så er der for alvor grund til at frygte, ikke alene at teologi bliver et kvindefag, men at det bliver et omsorgsfag.

At ville være præst, fordi man ønsker at have med mennesker at gøre, kan være udmærket. Men at ville læse teologi uden først og fremmest at ville have med teologi at gøre, det er straks mindre heldigt. Naturligvis bør enhver kvindelig studerende ikke lære at betragte sig selv som en potentiel ph.d. studerende; men for fagets skyld var det næppe nogen skade til, om mange flere kvindelige studerende lærte at tage sig selv og deres evner alvorligt både som studerende i det hele taget og som teologistuderende. Og lærerne kunne støtte dem heri ved at være opmærksomme på, i hvor høj grad undervisnings- og kommunikationsformer stadigvæk er præget af de rutiner, der blev udviklet og idealiseret, da den akademiske el-

ler universitære verden udelukkende var mændenes verden.

Der er næppe tvivl om, at mange kvindelige studerende stadigvæk føler sig om ikke ligefrem uønskede ved fakultetet, så i hvert fald så fremmedgjorte, at det kan være svært for dem at få fodfæste, at komme til orde og blive hørt og således at få den plads og de udfoldelsesmuligheder, der tilkommer dem.

Generelt gælder det vel, at de eksplicitte fordomme om kvinder, kvindefag og kvindelivsområder kan hjælpe til at afsløre, hvordan og i hvilket omfang også implicitte kønsrolleforestillinger i praksis kan komme til at begrænse fagforestillinger. Den støt stigende kvindeandel blandt de studerende og de seneste års kandidater må betragtes som en nyttig udfordring til kønsdiskriminationens traditionelle kvindesyn og hele stereotype kønsrolletænkning, sådan som dette kvindesyn og denne kønsrolletænkning stadigvæk sætter sine spor også ved Det teologiske Fakultet. Kunsten er at differentiere uden at diskriminere i negativ eller hierarkiserende forstand. At dette vitterligt er en svær kunst, hænger sammen med det behov for identifikation, der kan omfatte både ønsket om selvbekræftelse og trangen til selvspejling. Og det understreger, hvor nødvendigt det nu er blevet både for studerende af begge køn og for alle fagets lærere

at integrere kønsrefleksion og en kritisk kønsbevidsthed i det daglige arbejde på alle fagets områder og på alle faglige planer.

Meget tyder som sagt på, at kønsskævheden på lærersiden vil vare i adskillige år endnu. Det vil sige, at misforholdet imellem kønsprofilen blandt studerende og kandidater på den ene side og blandt lærerne på den anden side ikke alene vil bestå i adskillige år; den vil efter alt at dømme kun blive meget værre. Men derfor forekommer det vel netop blot så meget desto mere nødvendigt, at der nu sættes ind med en fælles indsats for så at sige at højne det kritiske bevidsthedsniveau med hensyn ikke alene til kønsskævhedens be-

tydning for forholdet mellem studerende og lærere, men også i omfattende forstand med hensyn til de uheldige virkninger ikke mindst for et fag som teologi af kønsrolletænkningens traditionelle bagage.

Er det ikke uden videre muligt at opnå ligestilling i kvantitativ forstand, så må det i det mindste være muligt at forholde sig mere bevidst og reflekteret til de kønsbestemte problemer for faget og fakultetet, der er af kvalitativ karakter. For ét er sikkert, teologi er ved at udvikle sig til et kvindefag; spørgsmålet er blot, om denne udvikling skal være til gavn eller til skade for faget og dets udøvere.

Køn ved fakultetet

Af dekan professor Jens Glebe-Møller

Det kvindeteologiske udvalg under Fakultetsrådet havde lørdag den 9. maj arrangeret en Fakultetsdag under overskriften »Køn ved Fakultetet«. At vi overhovedet har et kvindeteologisk udvalg, og at det arrangerer en sådan temadag, har sin baggrund i, at flertallet af de teologi-studerende i dag er kvinder. Men samtidig har teologien jo i faktisk et par tusinde år været et mandefag. Og efter nogens opfattelse - modstanderne af kvindelige præster - skal det vedblive at være sådan. Kvindebevægelsens teologiske udløbere - der går under betegnelser som feministisk teologi eller kvindeteologi - har naturligvis taget problematikken op. Og vi lærere, som stadig altovervejende er af hankøn, må jo også forholde os til, hvad det betyder, at vi arbejder med en mandsdomineret - patriarkalsk - tradition, men altså underviser studerende, hvor kvinderne er i overtal.

På temadagen fremlagde Mogens Müller, Niels Peter Lemche, Svend Bjerg, Ninna Jørgensen og Niels Kastfelt deres syn på, hvad

det vil sige at inddrage kønsaspektet i forskning og undervisning. Det er ikke muligt her at referere alle de forskellige vinkler - iøvrigt vil indlæggene blive trykt i ARKEN. Men tilhørerne fik noget at vide og tænke over - fra det patriarkalske syn på kvinden i GT til feltforskning i Nigeria, hvor interviewer får helt forskellige oplysninger, alt efter om han eller hun henvender sig til mænd eller kvinder. - Jeg selv bidrog med et oplæg om kvindeteologiens fakultetspolitiske status. Bl.a. gjorde jeg mig til talsmand for, at det kvindeteologiske udvalg eller et tilsvarende udvalg også fik mulighed for at disponere økonomisk.

Efter dagens indlæg var der så en lang paneldiskussion med mange spørgsmål og bidrag fra salen. Lone Fatum opsummerede og rundede af. Og alle var vi blevet kloge og mere opmærksomme på, at kvinder og mænd nu engang ikke stiller de samme spørgsmål. Heller ikke i teologien!

Som hånd i handske? - Man kan da prøve!

Bernard Lonergan og evangelisk fundamentalteologi

Af Kirsten Busch Nielsen
Institut for systematisk teologi

Der er dage, hvor jeg giver den akademiske paranoia frit løb og ikke behøver andre til at anfægte relevansen af mit forskningsprojekt: hvad i al verden skal dette projekt fra, hvad der kan synes at være et af den systematiske teologis marginalområder, nemlig fundamentalteologien, gøre godt for, og hvorfor har nogen fundet det værd at ofre midler på det? Og der er dage, hvor usikkerheden viger for en følelse af, at projektet er al umagen og alle pengene værd, fordi det netop kaster lys over dogmatikkens midte fra dens yderkant. Der er dage, hvor dette projekt om en i europæisk, protestantisk sammenhæng ellers ikke særlig læst canadisk, katolsk teolog synes at være en luksus, samfundet og universitetet tillader sig. Og der er

dage, hvor projektet simpelthen forekommer nødvendigt.

Spørgsmålet om projektets relevans-luksus eller nødvendighed? - står forrest i bevidstheden. Det skyldes ikke bare hverdagens almindelige besvær med at få arbejdet til at lykkes. Konkurrencen om bevillinger til daginstitutioner, hospitaler, motorvejsanlæg og universiteter er hård, og selvom nytteværdien af teologisk forskning ikke lader sig gøre op i kroner, må jeg engang imellem stille mig selv

det urindalistiske spørgsmål, om mit arbejde nu også er x antal hofteoperationer værd. I kraft af de skrabede bevillinger til universiteterne er prioritering af forskningsområder inden for universitetets verden blevet mere nødvendig, og med rette, så at jeg også i dén henseende er nødt til at spørge mig selv, om mit projekt gør fyldest for sin pris eller burde have været erstattet af en eller anden naturvidenskabelig undersøgelse. Endelig er der den standende faglige strid om, hvad der er væsentligheder, og hvad bagateller i teologien, at tage stilling til. Hvad er vigtigst: vækkelsernes historie eller 2. vaticankoncil?

Ingen af disse spørgsmål kan eller skal besvares entydigt, men må i selvkritikkens navn holdes åbne. Det kan føje uvished og frustration til arbejdsglæden. Heldigvis er der derfor nogle objektive forhold, som udgør en stabil ramme om mit teologiske forehavende med dets op- og nedture:

Jeg er indskrevet som ph.d.-studerende ved Det teologiske Fakultet og tillige knyttet til Institut for Systematisk Teologi som kandidatstipendiat. Det vil sige, at jeg nyder det privilegium at være lønnet under min teologiske videreuddannelse, at have kolleger, at blive vejledt i arbejdet af en erfaren teolog (lektor Peder Nørgaard-Højen) og at have kniven for struben i form af en tidsfrist. Det holder alt

sammen skuden oven vande, mens jeg bakser med dens retning. Det har jeg i øvrigt - afbrudt af barselsorlov; 'relevansen' af dén side af tilværelsen er jeg nemlig ikke i tvivl om - gjort i et par år og er dermed godt halvvejs til ende med arbejdet.

Mit forskningsområde er Bernard Lonergan, som nævnt canadisk katolik med årstallene 1904-84, virksom i Rom, Montreal og Toronto og ophavsmand til en omfattende teologisk og filosofisk produktion, der i disse år gen- og nyudgives i et 22 bind stort værk.

Hvori Lonergans *afgørende* bidrag til det 20. århundredes katolske teologi består, er ikke sådan at sætte på en kort og præcis formel. Men hans indflydelse på de seneste generationer af katolske teologer tåler efter disses egne udsagn nok sammenligning med den påvirkning, som den anden store katolske modernist, Karl Rahner, har øvet. Lonergans indflydelse hidrører især fra mammutværket fra 1957, *Insight. A Study of Human Understanding*, og fra den bog, der betragtes som hans andet hovedværk, *Method in Theology* fra 1972.

Lonergan omtalte sig selv som traditionel katolik med et konservativt syn på tingene. Samtidig var det hans ambition at være moderne. Det kom til udtryk i den måde, han forvaltede sin klassiske uddannelse og arv på i et for årene

omkring 2. vatikanerkoncil typisk forsøg på at tilpasse arvegodset modernitetens vilkår. I *Insight* kortlagde han det moderne menneskes bevidsthed; han drev her erkendelsesteori i skikkelse af intentionaltetsanalyse. I sine 1960'er arbejder, kulminerende i *Method in Theology*, udmøntede han den omfattende analyse i en beskrivelse af, hvad teologisk arbejde må være, når det udføres på de betingelser, som moderne tænke-måde sætter. Med hans eget udtryk: *metode*.

Method in Theology er Lonergans bud på en fundamentalteologi - fundamentalteologi i skikkelse af metodologi. Hvordan det? I stedet for i regler og paragraffer at beskrive teologiens indhold vender Lonergan tingene på hovedet og tager udgangspunkt i teologens fremgangsmåde. Teologi er, hvad teologer udfører. Det er den måde, hvorpå de arbejder med det stof, der er dem overleveret; den måde, hvorpå de som troende tager stilling til dette stof; og den måde, hvorpå de bruger det ind i deres samtid. Og når det er moderne teologer, der er tale om, gør de det på en moderne måde. Skal jeg hæfte et par ikke dækkende, men dog rammende etiketter på denne moderne, metodiske måde, bliver det ordene historicitet, kontekstualitet, subjektivitet. Såvidt et lynkursus i Lonergan.

I mit forskningsprojekt gennemfører jeg en nærlæsning af netop *Method in Theology*. Til det formål har jeg måttet tage turen over Atlanten, både personligt og per telekommunikation, for at hente kildemateriale, sekundærlitteratur og ikke mindst god vejledning hos det team af førende Lonerganforskere, der befinder sig i Toronto på et af de 10 centre for Lonergan-forskning, som ligger spredt i verden fra Boston til Manila. Jeg er langt fra den eneste teolog i verden, der har taget *Method in Theology* under den analytiske lup. Men jeg er en af ganske få protestanter, der har gjort det.

Nu afhænger vurderingen af en bestemt teologs *betydning* selvfølgelig af fortolkerens eget standpunkt og egen involvering i denne teologs efterliv. Som en følge af denne hermeneutiske grundregel ser jeg det også som min opgave at få styr på årsagerne til, at Lonergan i det hele taget har vakt min interesse, protestantisk, europæisk teolog som jeg er. Selv den mest lærde og dygtige og minutiøse analyse af et teologisk materiale er og bliver tom, hvis den ikke vedkender sig sit eget forhold til stoffet. At sætte ord på dette forhold er at besvare, hvordan Lonergan kan bruges i protestantisk teologi. Dér er relevansen og nytten på færde igen! Og hvad kan han så bruges til?

En første, umiddelbar nytteeffekt (for nu at gå pragmatisk til værks) er selvfølgelig, at en hertilands stort set ukendt teolog gøres tilgængelig for en bredere kreds. Det er, uanset hvem og hvad Lonergan i øvrigt er, skammeligt, at han, der har spillet så stor en rolle i andre sammenhænge, slet ikke har vundet fodfæste i det protestantiske Europa, og altså heller ikke i Danmark. Jeg har mistanke om, at den manglende opmærksomhed skyldes teologisk og konfessionel xenofobi. Den slags kan der heldigvis rådes bod på ved formidling af viden. Retfærdigvis skal det dog tilføjes, at der findes enlige svaler, som kan deres Lonergan. En af vore københavnske dogmatik-professorer, Jens Glebe-Møller, har i løbet af det seneste tiår flere gange bragt Lonergan til torvs i sine arbejder. Til gengæld foreholdt vor anden dogmatik-professor mig engang, at Lonergan jo ikke er vigtig for os, blot fordi han er det i amerikansk teologi. Dertil må jeg svare Theodor Jørgensen, at han for så vidt havde ret. For der er andre grunde til, at Lonergan er et bekendtskab værd.

Vi teologer taler gerne om Teologiens Enhed og Helhed. Denne tale kan have karakter af en besværgelse, der skal mane en fornemmelse af splittelse, store afstande og brødnid fagområderne imellem i jorden. Om Lonergans greb - at betragte teologien funk-

tionelt som et forløb af operationer, én samlet proces fra potteskåret eller tekstfragmentet graves op af jorden, til det gennem historisk analyse, systematisk indplacering og personlig fortolkning anvendes i en konkret, nutidig sammenhæng - ligefrem kan afskaffe diskussionen om, hvor mange sider af en teologisk kandidats pensum fx den gammeltestamentlige eksegeese kan gøre krav på over for religionsfilosofien, er tvivlsomt. Men det kan i hvert fald øge den indbyrdes respekt for de forskellige operationer, der til sammen udgør teologien. Måske ligefrem tilskynde til, at vi ikke ser hinanden som vogtere af faglige territorier, men som medarbejdere i en fælles proces.

Hvor har troen sin plads i forhold til den videnskabelige teologi? Over, efter eller i den? I følge Lonergan så afgjort *i den*, eller *rette*: *undervejs i den*. Til 1970'ernes og 1980'ernes videnskabsteoretiske og fundamentalteologiske svar på dette spørgsmål, kan man føje Lonergans teologibegreb. For det første unddrager det sig den anklage om indholdstomhed, der ellers indimellem rettes mod teologiens meta-discipliner. Den kristne tradition er for Lonergan at se netop teologiens 'indhold'. Han ser det som sin opgave at modernisere traditionen. Sådan skaber man tradition. For det andet tager han i sin opfattelse af teologien på én gang

højde for de krav om historicitet, objektivitet, kommunikerbarhed osv., der kan stilles til en moderne videnskab, og for teologens eget engagement i kristendommen. Ikke mindst i kraft af dette sidste er Lonergans svar - skønt tilbageværet i 1960'erne - gangbart her i 1990'erne.

En sidegevinst ved min læsning af Lonergan har det været at dvæle ved hans indarbejdelse af denne personlige, ægte, religiøse, kort sagt *autentiske* dimension i teologien. Hvordan han nærmere bestemt arrangerer dette i metodologien, skriver jeg om andetsteds. Men at det sker som en udfoldelse af begrebet *omvendelse* ('conversion'), røber jeg gerne. Det er ingen hemmelighed, men tværtimod et af de emner, der fylder meget i den omfangsrige litteratur om Lonergan, ligesom i det hele taget i nyere katolsk teologi. Måske kan Lonergans brug af dette begreb virke lige så inspirerende på andre grundtvigsk-blufærdige, post-pietistiske og ikke-fundamentalistiske teologer, som det har gjort på mig. Jeg blev meget klogere på min egen tradition, da jeg sad, af alle steder, på det jesuitiske Lonergan-institut i Canada og læste mig ind på omvendelsen- på Paulus, Augustin, Luther og Barth ...

I denne præsentation af mit projekt har jeg gemt det mest van-

skelige aspekt af spørgsmålet om Lonergans og projektets relevans indtil nu. Det er ikke nok at spørge, hvad Lonergan kan bruges til. Jeg må også spørge, hvad han *ikke* kan bruges til. For den integration af teologens rationalitet og subjektivitet/religiøsitet, som på den ene side gør, at Lonergans teologiske metode synes at bringe os over nogle videnskabsteoretiske og fundamentalteologiske vanskeligheder, er på den anden side det træk ved den, som er allermost problematisk. Denne integration har sin baggrund i, at Lonergan, uanset hvor langt han begav sig ud i modernismen, forblev trofast mod sin thomistiske arv. Og den er det til syvende og sidst ikke bare svært, men umuligt at gøre kompatibel med protestantiske grundsætninger. Har det hele så været spildt?! Det vil, tror jeg, ikke være det mindst nyttige afkast af min undersøgelse, at jeg efter en lang teologisk uddannelse, ovenikøbet suppleret med en forskeruddannelse, tvinges til at gøre min egen stilling op over for afgørende teologiske spørgsmål, der på sin vis er så banale, at det ligner luksus at beskæftige sig med dem. Men sådan er det ofte: Man må gå en lang omvej for at nå frem til de mest enkle erkendelser. At blive tvunget hen til dem er ingen luksus. Eller i så fald: en nødvendig luksus.

Paul Ricoeurs filosofi i dansk teologisk sammenhæng

»Was ist dein Ziel in der Philosophie?
- Der Fliege den Ausweg aus dem
Fliegenglas zeigen.« Wittgenstein.
»Jo større stue, desto sværere at fange
en flue«.

*Af Carsten Pallesen,
Institut for systematisk teologi*

Hvad har filosofi med teologi at gøre? Det spørgsmål har den franske tænker Paul Ricoeur beskæftiget sig med i forlængelse af Kants og Hegels religionsfilosofi og i lyset af moderne tænkere som f.eks. Husserl og Heidegger.

Ricoeur har rejst spørgsmålet som et forhold mellem trosforståelse og selvforståelse. Trosforståelsen omfatter dels en filosofisk religionshermeneutik(1) dels en bibelsk hermeneutik.(2) Selvforståelsen bestemmes som den opgave at »gentilgne begæret efter at være til og anstrengelsen for at eksistere gennem fortolkningen af de værker, tekster, tegn og spor, som vidner om denne væren«.

Jegets væren i sætningen »cogito, sum« karakteriserer Ricoeur som en urbekræftelse. Urbekræftelsen er på en afgørende måde

tabt og skal derfor gentilgnes. Tabet fremkalder på en gang refleksionens distancering og begæret efter helhed. Iflg Ricoeur er det kun igennem »det faldne, det oprindelige skinner igennem«. Refleksionssubjektet er ikke en ø, dets horisont er derimod menneskehedens fælles, offentlige meningsrum. Ideen om formidlingen af urbekræftelsen som selvforståelse og trosforståelse konkretiseres ved et filosofisk begreb om tek-

sten. Ricoeurs hermeneutiske opfattelse af dette forhold er et alternativ til metafysiske eller dogmatiske helhedsanskuelser, som begynder med antagelsen af en oprindelig, uformidlet enhedsgrund.

Når det oprindelige ikke er en umiddelbar enhed, jeget, selvet, Gud, væren, natur, substans etc. kan hverken selvforståelsen eller trosforståelsen blive til ved antagelsen af fortidige eller »præexistente« metafysiske normer. Traditionens fremlæg konfronteres først og fremmest som tekster. Indsigt i, at forståelsen er formidlet ved et tekstarbejde, skylder den filosofiske hermeneutik især teologien og specielt den bibelske exegese i en reformatorisk sammenhæng. Teologien gives til gengæld i Ricoeurs tænkning en mulighed for at opdage rækkevidden af denne indsigt. Hverken tænkere som Heidegger, Gadamer eller Derrida har formået at vise det teologiske og reformatoriske perspektiv i sprog- og tekstfilosofien. Ricoeur er derfor ikke en blandt mange, der siger nogenlunde det samme. Hos Ricoeur findes derimod en explicit teologisk udlægning af filosofien, som ofte savnes hos hans samtidige.

Kærnen i Ricoeurs fortolkningsteori er teorien om teksten. Essensen af denne teori har været fremlagt på dansk i værket Fortolkningsteori med en fortræffelig introduktion af lektor Arne

Grøn.(3) Hermeneutikkens tekstteori har to centrale tilknytningspunkter til teologien. Først og fremmest knytter teorien til ved Luthers og reformatorernes fremdragelse af teksten i et opgør med menighedens forsøg på at »sætte sig« på teksten. Dernæst knyttes der til ved Hegels formidlingsfilosofi, som Hegel selv begrunder i en tolkning af inkarnationen og triniteten bl.a. i forlængelse af Luther. (Hegels betydning for moderne lutherske teologer som f. eks. Jüngel, Moltmann og Pannenberg gør sig også gældende hos Ricoeur, som undertiden refererer til disse teologer).

Tekstteorien indgår endvidere i et spil med en handlingsteori, som Ricoeur ikke mindst udfolder i form af en teori om tale-handlingen. Det er frugtbart at opholde sig ved forholdet mellem tekstteorien og »det levende ord« hos Ricoeur med henblik på en nutidig udlægning af vor egen tradition hos f.eks. Luther, Grundtvig eller Kierkegaard. Tekstbegrebet giver i flg. Ricoeur en distanceringsmulighed, som er nødvendig, for at traditionsforvaltningen ikke skal forfalde til en ureflekteret gentagelse af fortidige normer. Spillet mellem tekstarbejdet og »det levende ord« har Ricoeur som nævnt selv specificeret i en bibelsk hermeneutik, som ikke bare omfatter åbenbaringsens og vidnesbyrdets hermeneutik. Den indeholder også en redegørel-

se for forholdet mellem teologisk og filosofisk hermeneutik.(4)

I to henseender kan Ricoeurs værk bidrage til at skaffe sig fodfæste i forhold til teologien. For det første er Ricoeurs refleksionsmodel et alternativ til en historistisk omgang med traditionen. Historismen anerkender kort sagt kun tegnenes objektivitet som grundlag for forståelsen. Dermed reduceres både tidens og tekstens filosofiske perspektiver, som har at gøre med selvforståelsen. Historismen er en oplagt faldgrube for teologiens exegetiske og historiske fag. Hermeneutikkens fordring om helhed er et forsøg på at frigøre forståelsen fra de mange forskellige udgaver af historistisk pseudovidenskabelighed, som kun forklarer, men ikke fortolker. Helhedsfordringen er imidlertid ikke et program, der kan realiseres en gang for alle.

Ricoeurs fortolkningsteori kan for det andet opfattes som et modtræk imod tendensen til at reducere kirken til en sociologisk ghetto, som hænger sammen med bestræbelserne på at synliggøre kirken. Bestræbelserne for at synliggøre kirken fører til en skadelig adskillelse mellem teologi og filosofi, som ender i vulgærbarthianisme. Såvel historismens pseudo-objektiveringer som en socio-metafysisk synliggørelse af kirken beror på en og samme ide om tegnets positivitet. Opgøret med dette tegnbegreb, med historismens »nærværs-meta-

fysik« og dens iboende refleksionsmodel er centralt i den kritik af Husserls fænomenologi og af semiologien, som er et anliggende Ricoeur har fælles med f.eks. J. Derrida.

Den teologiske hermeneutik med dens - i en luthersk sammenhæng - pointerede begreb om teksten og ordet profileres i lyset af dette opgør med nærværsmetafysikken. Tekstbegrebet lader sig nemlig ikke føre tilbage til ideen om tegnet som en mindste enhed, således som både fænomenologien og semiologien forudsætter.

Teologiens enhedsproblem har traditionelt været taget op i form af spørgsmålet om sakramenterne. Den moderne kritik af tegnmetafysikken hos f.eks. Ricoeur og Derrida er det nærliggende at tage op i debatten om teologiens enhed og videnskabelighed. Her kan den teologiske sakramentsproblematik- ikke mindst i en luthersk sammenhæng- vise sig at være et frugtbart alternativ til historismens forfald. Historismens ide om »tegnet« fører som nævnt på teologiens felt til en problematisk ide om kirkens nærvær og synliggørelse i verden. Tegnet adskilles i en objektiv repræsentation fra den enhed, som alene Ordet kan tilvejebringe, »hvor og når det behager Gud«.

Luthers opgør med ideen om kirkens synliggørelse bestod ikke mindst i opdagelsen af tekstens negativitet og autonomi i forhold til

menigheden og traditionen. Opdagelsen af tekstens negativitet befriede teologien fra metafysiske ideer om væren, substans, natur, ånd, Gud etc. Befrielsen fra tegnet skete kort sagt for Luthers vedkommende ved opdagelsen af, at tekstens meningsarbejde, dens rettethed, gør sig negativt gældende imod »sakraliseringen« af såvel naturen som af det verdslige regimente.

I dag er det ikke så meget »sakraliseringen«, som truer, men måske snarere en »videnskabeliggørelse« af humanvidenskaber som f. eks. teologi og filosofi, som på metafysisk vis begrundes i tesen om tegnets positivitet og objektivitet. Fælles for det forfald, som tendensen til enten sakralisering eller »videnskabeliggørelse« repræsenterer, er bestræbelsen på at overvinde tydningsproblematikken som fundamental. Ricoeur fastholder overfor sådanne forfaldstendenser, at tydningsproblematikken er en uomgængelig og fundamental horisont. Den er et både før-videnskabeligt og »før-sakralt« fællesmenneskeligt felt, som de forskellige,- sakrale eller videnskabelige,- tydninger må udgå fra og bindes tilbage til. Sigtet for filosofisk såvel som teologisk hermeneutik er at udarbejde det fælles offentlige meningsrum, som består af menneskeheds efterladte gods af spor, tegn, tekster, forestil-

linger og institutioner i videste forstand. Sådanne spor og værker har udformet det fællesmenneskelige felt, som den enkelte er kastet ud i, og som betinger selvforståelsen. Den menneskelige verden er formet af overleveringen, og den omformes bestandigt af nye ytringer, handlinger og begivenheder, som føjes til. Kulturens meningsrum er imidlertid ikke direkte tilgængeligt uden om det, Ricoeur kalder tekstarbejdet. Selvforståelsens større eller mindre frihed i forhold til traditionen afhænger af dette arbejde. Tekstarbejdet er på en vis måde negativt. Dels konfronterer det de døde efterladte værker (f.eks. i form af Kirkens »Testamenter«), dels stiller det os overfor historismens forfaldsmulighed. Forfaldsmuligheden består her i at overse vanskeligheden ved at overvinde distancen til fortidens livsytringer. Distancens problematik overspringes i den grundlæggende tese om »tegnets« gentagelighed og udelte »nærvær«. Den kan kun gøres gældende, hvor der ses bort fra tidens problematik. Tidens problematik er derfor central for alle hermeneutiske forsøg på at undgå historismens forfald fra Heidegger til Ricoeur og Derrida.(5) Distancens negativitet og tidens aporetik er imidlertid iflg Ricoeur ikke blot at beklage, da den også er mulighedsbetingelsen for at kunne tage fortidens tanker, værker og forestillinger op i nye, uforudsete sam-

menhænge. Distancen og negativiteten, f.eks. det sure slid med ord-bog og grammatik, rummer en realitetserfaring, som beforder en friere, nutidig udlægning af det overleverede.

Tekstens negativitet baner hos f. eks. Luther og Grundtvig vejen for talen om Ordets opstandelse af tekstens »tomme grav«. I dette spil mellem Ord og tekst kan den sakramentale enhed i teologien siges at bestå. Ordets opstandelse er her noget andet end tegnets objektive positivitet og gentagelighed som grundlag for positivisme, historisme, semiologi og ghettotænkning. De lever alle højt på at undertrykke tidens distancering og tekstens arbejde til fordel for underkastelsen under tegnets metafysiske orden, som beror hinsides tiden. Tekstens negative arbejde går på at fremprovokere den enkeltes frihed og mulighed for at bekræfte sin tilværelse på en autentisk måde overfor enhver positivt givet orden, som kræver underkastelse. Det negative arbejde skal bane vejen for en bekræftelse af den enkeltes frihed som en historisk væren, hvis stillingtagen, tydning og tro alt afhænger af.

Inkarnationens, dødens og opstandelsens »negative« begivenheder bør udlægges i lyset af spillet mellem tekstarbejdet og det levende ord (talehandlingen) for at undgå metafysikkens undertrykkende konsekvenser. Dette reformatori-

ske anliggende understreges i Ricoeurs arbejde. Ricoeur minder om, at teologiens enhed må udarbejdes gennem et refleksionsarbejde, som ikke standser op ved pseudovidenskabelige modeller for selvforståelsen. Refleksionsarbejdet fornyes til stadighed ved, at refleksionen bindes tilbage til det førreflexive: det umiddelbart levede og oplevede, som aldrig står stille i sin uoverskuelige mangfoldighed, herlighed og rædsel. Dette anliggende deler han med tænkere som Hegel, Kierkegaard og Heidegger.

Teologien kan ikke udfoldes uden en omfattende filosofisk refleksion som horisont for dens dogmatiske, exegetiske og historiske spørgsmål. Hvor den filosofiske forståelseshorisont negligeres, mister teologien sit central perspektiv og forfalder til fundamentalisme, historisme eller til en filistrøs pragmatisme.

Fodnoter

1. Jfr. f. eks. værket »Det ondes symbolik« (1960).
2. Jfr. f. eks. de centrale afhandlinger i »Essays on Biblical Interpretation« (1980).
3. Ricoeur: »Fortolkningsteori«. København, 1979.
4. Forholdet mellem teksten og talehandlingen samt mellem bibelsk og teologisk hermeneutik redegøres der for i værket »Fra tekst til handling« (1986).
5. Jfr. titlen på et af Ricoeurs hovedværker: »Tid og Fortælling« I-III. (1983-1985)

Kalender for Det teologiske Fakultet Efteråret 1992

Den skemasatte undervisning ved Det teologiske Fakultet annonceres i Lektionskatalogen, der kan rekvireres fra den faglige vejleder, Købmagergade 46, 1150 København K. Katalogen udkommer forud for hvert semester i januar og juli.

Særlige arrangementer og åbne møder ved fakultetet annonceres i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad »Arken« og såvidt muligt i Præsteforeningens Blad samt evt. i dagspressen forud ved opslag.

Ved redaktionens slutning er der planlagt følgende arrangementer på fakultetet for efterårssemestret 1992. For nærmere oplysninger henvises til de nævnte kilder.

Mandag den 14. september kl. 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved professor Viggo Sjøgaard, Fuller, USA: »Christian Communication with Special Reference to Urban Societies.« Sted: Købmagergade 46, aud. 11. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Torsdag den 24. september kl. 19.30

Lektor mag. art. Poul Lübcke: »Filosofi og teologi: Kierkegaards dimisprædiken.« Sted: Købmagergade 46, aud. 2. Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Lørdag den 26. september kl. 18.30

Fakultetsfest. Se nærmere ved opslag. Arr.: Det teologiske Fakultet.

Mandag den 28. september kl. 13.15-15.30

Projektseminar. Skriftligt oplæg ved Eberhard Harbsmeier: Kapitlet om homiletik til lærebogen i praktisk teologi. Diskussionsleder er Mogens Lindhardt. Sted: Købmagergade 46, vær. 547 (3. sal). Tilmelding til Institut for Systematisk Teologi, Sekretariatet. Skriftligt oplæg udsendes otte dage før mødet. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Onsdag den 30. september og torsdag den 1. oktober

Gæsteforelæsninger ved Adela Yarbro Collins: »The Genre of the Passion Narrative«, og ved John J. Collins: »The Aramic 'Son of God' Text from Qumran.« Forelæsningserne finder sted onsdag og torsdag formiddag kl. 10.15-12.00. I tilknytning hertil afholder begge forelæsere seminarer. Adela Yarbro Collins: »New Testament Hermeneutics from a Feminist Theological Perspective«, og John J. Collins: »Apocalypse as Literary Genre and Imagination.« Seminarerne finder sted onsdag eftermiddag. Nærmere om tid og sted ved opslag. Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Mandag den 26. oktober kl. 13.15-15.30

Projektseminar. Skriftligt oplæg ved Peder Nørgaard-Højen: Sandhedsbegrebet i økumenisk sammenhæng. Diskussionsleder er Jens Glebe-Møller. Sted: Købmagergade 46, vær. 547 (3. sal). Tilmelding til Institut for Systematisk Teologi, Sekretariatet. Skriftligt oplæg udsendes otte dage før mødet. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 27. oktober kl. 10.15-12.00 og 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved Edmund Arens, Münster (formiddag): »Theology of Liberation as a Challenge to Communicative Ethics.« Sted: Købmagergade 46, aud. 11. Efterfølgende seminar (eftermiddag): »Communicative Ethics and Theology.« Sted: Købmagergade 50, Trin. 28. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Torsdag den 29. oktober kl. 19.30

Professor dr. phil. Hans Jørgen Schanz: »Hegel og Kierkegaard aktuelt.« Sted: Købmagergade 46, aud. 2. Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Torsdag den 26. november kl. 19.30

Professor dr. phil. Finn Hauberg Mortensen: »Kierkegaard i Japan - fra Brand til Buddha.« Sted: Købmagergade 46, aud. 2. Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Søndag den 29. november kl. 20.00

Førsteopførelse af orgelversionen af den amerikanske komponist Samuel Barbers korværk: »Prayers of Kierkegaard«, som bygger på religiøse bønner fra Søren Kierkegaards Samlede Værker og Papirer. Indledning og præsentation ved mag. art. Jens Staubrand, kort foredrag ved lektor cand. theol. Jørgen I. Jensen, og oplæsning af Kierkegaard-tekster ved kgl. skuespiller Poul Hüttel. Organist: Jens E. Christensen. Kor: Camerata-Koret. Sted: Jesuskirken i Valby. Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Mandag den 30. november kl. 13.15-15.30

Projektseminar. Skriftligt oplæg ved Morten Miland: Kriterier for ekklesiologi. Diskussionsleder er Theodor Jørgensen. Sted: Købmagergade 46, vær. 547 (3. sal). Tilmelding til Institut for Systematisk Institut, Sekretariatet. Skriftligt oplæg udsendes otte dage før mødet. Arr.: Institut for Systematisk Teologi.